

L'empedrat del carrer

(ALDC, VIII, 1787. L'empedrat del carrer)

L'enunciat designa el 'paviment format de pedres o altres elements que revesteixen el sòl d'un carrer per a comoditat de trànsit'; els noms estan en relació amb el nom del material que es posa (*pedra*, *llosa*, "adoquí", *rotllo*, *còdol*, *ginqueta*), que en algun cas pot tenir un significat genèric. El nom més estès és *empedrat* (Torra, 1640), part. adjectiu (16, 71, 148, 150, 164, 180) de *empedrar* 2 (doc. Lacavalleria, 1696), format amb un der. de *pedra* (< PĒTRA ← [gr. PĒTRA], que va substituir LAPIS, LAPIDIS) i el prefix *em-* (< *en-* < *IN-*), amb el significat de 'posar, cobrir de', com en *encatifar*, *enjoncar*, *emmidonar*, un model de formació que trobem en la major part de geosinònims (*enllosat*, *engravat*, *encodolat*, *encodissat*, *enrotllat*) que adés comentarem; a notar les var. *empedrada* 175 (pron. *empedrà*); *empredat* 74, 76, format sobre *preda*, per metàtesi, considerat pel DECat una "extravagància pròpia de la pagesia de Mallorca", qualificació desencertada (qualificaríem així el cas de *craba* de l'oc.); *empeirat* 7 ("el posaven a l'estable"), der. de *peira*, d'afinitat oc., però també d'evolució genuïna en cat., visible en topònims com *Sapeira*, *Sopeira*; el der. *empedregat* (*empedregat del carrer* 3 i la var. metatètica *empredegat* 75, 79), del verb *empedregar*, format amb l'infix intensiu *-eg-*, absent del DECat, que només acull *apedregar* 'llançar pedres' (s. XIII) i que, en el sentit de 'posar pedres al sòl del carrer', s'usaria ja al s. XVII, a jutjar per la presència del seu antònim *despedregar*, *espedregar* 'treure pedres'.

Enllosat ("amb lloses" 134) és un der. de *llosa* 189 (< preromà *LAUSA 'pedra de mineral dur; llicorella'), amb la var. sense prefix *llosat* 40; var. *enllovat* 82, per inserció d'una labial antihàtica a **enlloat*, per emmudiment de la [-z]- intervocàlica.

Encodolat (s. XV) 130 és un der. de *encodolar*, de *còdol*, d'origen incert, probablement d'una base preromana indoeuropea *KŏTĀLO-, KŏTĒNO- 'pedra dura'; var. sense prefix *codolat* 89. En relació amb aquest mot es troba *encodissat* 118, 122 ("carrer encodissat" 122), absent del DCVB i del DECat, ha de ser un der. de **encodissar*, format sobre *codis*, der. de CŏTEM (nominatiu CŏS) 'pedra d'afilar' → 'pedra cantelluda' → 'palet de riera' (DCVB < *COTĪCĪU, der. de COTE; veg. "pedra codissa", s. XIV).

Enrollat i *rollat* 89, 93, part. adjectiu i eventualment substantiu de *enrollar* i *rollar*, respectivament, d'encuny aragonès, com *enrollao* 100, *rollao* 94, *rotllao* 87, formats sobre *roll(o)* (< llat. vg. RŏTULUS, amb tractament mig savi; cf. PALDC, III, mapa 391).

L'alg. *ginquetat* 85 ("carrer ginquetat") és un der. de *ginqueta*, var. de *cinqueta*, que és el nom d'un joc de nenes

que es juga amb *cinc* pedres rodones; *cinqueta* s'hauria mudat en *ginqueta* per hipotètica relació amb *jugar* (Corbera, 2000: 52; Sanna: "pedra feta rodona de l'onda de la marina o del riu, emprada per fer lo paviment dels carrers").

Engravat 1 ("de pedra més petita"), 30 ("de pedra xafada") 59, 95 és un der. de *engravar* ("estendre la grava damunt la carretera", *Tresor*; "afermar [el sòl] amb grava", *DG_I*, 1932), format sobre *grava*, d'origen incert, potser preromà; var. *gravat* 88, 90-92, per probable influència de l'oc.

Un altre lexema d'una certa extensió és *endoquinat*, part. adjectiu de *endoquinar* 117, pròpiament 'empedrar amb adoquins', der. de *adoquí* 163, 166 (var. *doquí* 20, 31, 50), pres del cast. *adoquín* (< àr. andalusí ADDUKKĀN < cl. DUKKĀN 'paralelepípet de pedra, usat en la construcció o com a banc', Corriente); var. *adoquinat* 29, 52, 161, 169, amb canvi de sufix; *doquinat* 25, sense sufix; *entoquinat* 30 ("de pedra drete"), 147 ("amb toquinos"), amb pèrdua de sonoritat en la -d-.

Són mots de caràcter local: **1)** interferències externes com *pavat* 4, 6, 9 i *pavatge* 13, presos de l'oc. *pavat* i *pavatge*, respectivament (l'oc. *pavar* 'empedrar' és un der. del llat. pop. PAVARE, var. del cl. PAVĪRE 'batre la terra, aplanar', cf. *paviment* [llat. "pavire terram" 'anivellar la terra']); *dalatge* 13, manlleu al fr. *dallage* (s. XIX), der. de *dalle*, pres del neerlandès *dal* 'planxa, placa'; **2)** genèrics com *paviment* 58, 109 (< PAVĪMENTUM, der. de PAVĪRE 'picar a terra, aplanar-la'; cf. PAVĒRE 'tremolar'); der. *apimentat* 69 (< *apaïmentat* < *apaïmentat*), *empavimentat de ciment* 118; *sòl* 'terra' 5 (< SŏLUM); *arreglat* 34, part. de *arreglar* (s. XIV) 'reparar', der. de RĒGŭLA 'barra recta, línia de conducta; regla', en relació amb RĒGĒRE 'regir'; *pisso* 162, pres del cast. on és deverbals de *pisar* (< PINSARE); **3)** designació concreta de la matèria: *rierencs* 31, 'palet de riera', der. de *riera* (< *RĪVARĪA, de RĪVUS) (cf. *lloses*, (a)*doquins*), *emporlamar* 'revestir de ciment' 161, der. de *porlan* (< angl.); *asfaltar* 165; **4)** desviacions semàntiques o resposta inadequada: *passeres* 57, pròpiament 'pas de pedres entre les dues ribes d'un curs d'aigua'.

A notar els mots en relació *carretera* 'camí no asfaltat' 5, *calçada* 45, *carrero* 'persona que fa els carrers' 158.

La mirada geolingüística s'eixampla davant la gran extensió de *empedrat* i la seva var. *empedregat*, a la qual segueix l'intrús *endoquinat* en cat. principati i val., així com *enrollat* de l'espai ribagorçà que continua l'aragonès.

Són mots normatius *empedrat*, *empedregar*, *enllosar*, *engravar*, *paviment*, des del *DG_I*, 1932; *enllosat*, des del *DIEC_I*, 1995.